

Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri ve Önemi

Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri ve Önemi

Türkçenin dünya dilleri arasındaki konumu, tarih boyunca çeşitli olaylar ve bilim insanlarının katkılarıyla şekillenmiştir. Bu önemli konuların başında, 18. yüzyılın başında yaşanan Poltava savaşı (1709) sırasında Ruslara esir düşen ve ardından 1711-1722 yılları arasında Sibirya'da kalan Alman kökenli İsveçli subay ve kâşif J. von Strahlenberg'in (1676-1747) gelir.

Strahlenberg, Fin-Ogur, Türk ve Moğol dilleri arasındaki ortak özellikleri ve runik yazılı metinleri detaylı bir şekilde inceleyerek bu diller arasındaki benzerlikleri 1730 yılında İsveç'in Stockholm şehrinde yayımlanan eseriyle ortaya koymuş önemli bilim insanlarından biridir. Bu çalışması, Türkçenin geniş bir dil ailesi içindeki yerini ve diğer dillerle olan ilişkilerini daha iyi anlamamıza katkı sağlamıştır. **Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri** sadece dilbilimsel değil, aynı zamanda tarihsel bir perspektife de dayanmaktadır. Bu dönemdeki bilim insanlarının bu konudaki çalışmaları, Türkçenin kökenleri ve diğer dillerle olan etkileşimleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu teori, uzun bir süre boyunca kabul görmüş olsa da, son dönemde yapılan araştırmaların ilerlemesiyle birlikte, bilim çevrelerinde Ural dilleri ile Altay dilleri arasındaki ilişkiye dayalı yakınlıklar ve bazı yapısal benzerlikler ve ortaklıklar bulunsa da, her iki dil ailesinin genetik olarak aynı ata dilden türemediği kabul edilmektedir.

Özellikle Türkçe, Macarca, Fince gibi dillerde, tarihsel ve modern dil etkileşimlerine dayalı olarak ortaya çıkan bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Bu ortak özellikler arasında, erillik-dişillik kavramlarının bazı durumlarda belirsiz olması, kişi zamirlerindeki benzerlikler, ünlü uyumları, sayı sıfatlarına eklenebilen çokluk ekleri, söz diziminde (özne) + (nesne) + esas fiil + (yardımcı fiil) gibi yapısal benzerlikler yer almaktadır. Ancak, bu benzerliklerin genetik bir bağlantıdan ziyade dil temaslarından kaynaklandığı ve her iki dil ailesinin ayrı genetik kökenlere sahip olduğu bilimsel bir görüş olarak günümüzde daha fazla kabul görmektedir. Bu, dilbilimdeki gelişmelerin ve daha kapsamlı araştırmaların ışığında ortaya çıkan bir perspektiftir.

Türkçenin ve Lehçelerinin Sınıflandırılması

Türk yazı dilleri ve lehçeleri, genetik, coğrafi, etnik ve tipolojik bir dizi ölçüt ve sınıflandırma girişimiyle Avrasya coğrafyasında geniş bir alana yayılmıştır. Johanson ve Csató (2006) tarafından gerçekleştirilen bir sınıflandırma çalışması, coğrafi, genetik ve tipolojik ölçütleri temel alarak Türk dillerini altı ana gruba ayırmıştır:

a. Oğuz Grubu: Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan ve bazı Orta Asya ülkelerinde konuşulan Türk dillerini içerir. Bu grup, Türkiye Türkçesi, Azerice, Türkmençe gibi dilleri kapsar.

b. Kıpçak Grubu: Bu grupta yer alan diller, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Rusya'nın bazı bölgelerinde konuşulur. Örnek olarak, Kazakça ve Kırgızca verilebilir.

c. Uygur Grubu: Doğu Türkistan (Çin) bölgesinde konuşulan Uygurca, bu gruba aittir.

d. Karluk Grubu: Bu grup, Özbekistan ve Tacikistan'da konuşulan dilleri içerir. Örneğin, Özbekçe bu gruba dahildir.

e. Sibirya Türkçesi: Altay Dağları ve Sibirya bölgesinde konuşulan Türk dillerini içerir. Bu gruba Tuvaca, Hakasça gibi diller örnek verilebilir.

f. Gagavuz Türkçesi: Bu grup, Moldova'da konuşulan Gagavuz Türkçesi'ni içerir.

Her bir grup, coğrafi, genetik ve tipolojik özellikleri temel alarak belirlenmiştir ve Türk dilleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları anlamak için önemli bir çerçeve sunar.

1. Güneybatı (GB), Oğuz Türkçesi

Bu grup, kendi içinde batı (b) ve doğu (d) olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır.

- **GBb Grubu (Güneybatı Batı):** Bu alt grup, Gagavuzya, Türkiye ve Azerbaycan'da konuşulan dilleri içermektedir. Gagauzca, Türkiye Türkçesi ve Azerice bu alt grup içinde yer almaktadır.

- **GBd Grubu (Güneybatı Doğu):** Güneybatı Doğu alt grubu, Türkmenistan'da konuşulan Türkmençe dili ile temsil edilmektedir. Bu dil, Güneybatı (Oğuz) Türkçesi'nin doğu kolu olarak sınıflandırılmaktadır.

- **Salırca (Salarca):** Salırca, tarihî olarak Oğuz grubundan gelişmiş bir dil olarak öne çıkmaktadır. Oğuz Türkçesi'nin bir parçası olarak, tarihsel süreç içinde kendi özgün özelliklerini geliştirmiş ve bu dil, özellikle belirli coğrafi bölgelerde konuşulan bir lehçe olarak varlığını sürdürmüştür.

2. Kuzeybatı (KB), Kıpçak Türkçesi:

Kıpçak grubu, kendi içinde batı (b), kuzey (k) ve güney (g) olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır.

- **KBb Grubu (Kuzeybatı Batı):** Kuzeybatı Batı alt grubu, Kumukça, Karaçay Balkarca, Kırım Tatarcası ve Karayca gibi dilleri içermektedir. Bu diller, Kuzeybatı (Kıpçak) Türkçesi'nin batı kolunu temsil eder.

- **KBk veya Volga (İdil) Grubu:** Kuzeybatı Kuzey alt grubu, Kazan Tatarcası ve Başkurtça gibi dilleri içerir. Bu diller, Kıpçak Türkçesi'nin kuzey kolu olarak sınıflandırılır.

- **KBg veya Aral-Hazar Grubu:** Kuzeybatı Güney alt grubu, Kazakça, Karakalpakça, Kıpçak-Özbek ve Nogayca gibi dilleri içermektedir. Bu diller, Kıpçak Türkçesi'nin güney kolu olarak kabul edilir. Altay Türkçesi ile güçlü genetik bağları olan bu grup içinde, Kazakça, Karakalpakça, Kıpçak-Özbek ve Nogayca gibi diller bulunmaktadır. Ayrıca, modern Kırgızca da, Altay Türkçesi'ne yakın olmasına rağmen, Kazakça'ya olan benzerliği nedeniyle bu grupta değerlendirilebilir.

3. Güneydoğu (GD), Uygur Türkçesi:

Güneydoğu Türkçesi de kendi içinde batı (b) ve doğu (d) olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

- **GDb Grubu (Güneydoğu Batı):** Güneydoğu Batı alt grubu, Özbekçe ve Özbekçenin değişkenlerini içermektedir. Bu alt grup, Güneydoğu (Uygur) Türkçesi'nin batı kolu olarak sınıflandırılır.

- **GBd Grubu (Güneydoğu Doğu):** Güneydoğu Doğu alt grubu, Modern Uygurca, Sarı Uygurca ve Salırca/Salarca gibi dilleri içerir. Ancak, bu iki dil, genel gruptan belirgin sapmalar gösterir.

Bu sınıflandırma, Uygur Türkçesi'nin Güneydoğu bölgesindeki çeşitliliği ve bu diller arasındaki benzerlik ve farklılıkları anlamamıza yardımcı olur. Özellikle, Özbekçe ve Uygurca gibi dillerin, kendi alt gruplarında belirgin bir biçimde o dilin özellikleri gösterdiği dikkate alınmalıdır.

4. Kuzeydoğu (KD), Sibiry Türkçesi:

Kuzeydoğu Türkçesi, kendi içinde kuzey (k) ve güney (g) olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

- KDK Grubu (Kuzeydoğu Kuzey): Kuzeydoğu Kuzey alt grubu, Sahaca (Yakutça) ve Dolganca gibi dilleri içermektedir. Bu diller, genellikle Sibiry'nın kuzey bölgelerinde konuşulmaktadır.

- KDg Grubu (Kuzeydoğu Güney): Kuzeydoğu Güney alt grubu ise ayrışık (heterojen) bir yapıya sahiptir ve dört alt gruba ayrılır.

1. Sayan Türkçesi: Tuvaca ve Tofaca gibi dilleri içerir.
2. Yenisey Türkçesi: Hakasça, Şorca ve ilgili değişkenleri içerir.
3. Çulım Türkçesi: Küerik vd. değişkenleri içerir.
4. Altayca ve değişkenleri.

Bu grupta yer alan diller, Sibiry bölgesinin güney bölgelerinde konuşulur. Ayrıca, Fü-yü Kırgızcası adlı, Mançurya'da yok olmak üzere olan bir dilin, Kırgızcanın bir değişkesi olarak kabul edilmesine rağmen, Yenisey Türkçesine daha yakın olduğu belirtilir. Sarı Uygurca ise güney Sibiry grubuna daha fazla benzerlik gösterir.

5. Çuvaşça, Ogur/Bulgar Grubu:

İlk Türkçe döneminden ayrılan ve Ogur/Bulgar grubuna ait olan Çuvaşça, bu dil grubunun tek yazı dilini oluşturur. Çuvaşça, Ogur/Bulgar grubu içindeki benzersiz bir konuma sahiptir ve ilk Türkçe döneminde diğer Türk dillerinden ayrılmıştır. Bu dil, genetik ve tarihsel bağlamda kendi özgün özelliklere sahip olmasının yanı sıra, Ogur/Bulgar dil grubuna ait diğer dillerle belirgin farklılıklar gösterir. Çuvaşça'nın Ogur/Bulgar grubu içinde tek yazı dili olarak kabul edilmesi, bu dilin diğer dillerden ayrı bir gelişim gösterdiğini ve bu dilin tarih boyunca kendi benzersiz kültürel ve dilbilimsel özelliklerini koruduğunu gösterir.

6. Halaçça, Argu Türkçesi:

Orta İnan'da konuşulan Halaçça, Divanü Lugâti't-Türk'te Arguca olarak adlandırılan dilin devamı olarak kabul edilmektedir. Halaçça'nın, Divan-ı Lügati't Türk'te Arguca olarak geçen dilin izlerini taşıdığına inanılmaktadır. Bu, dilbilimcilerin Orta İnan coğrafyasında gelişen Halaçça'nın, Türk dil ailesine ait Argu Türkçesi'nin devamı olduğunu düşünmelerine dayanmaktadır. Bu dilin evrimi ve devamlılığı, dil tarihi ve kültürel etkileşimlerin derinlemesine anlaşılması açısından önemli bir alanı temsil eder. Halaçça'nın Argu Türkçesi ile bağlantılı olarak ele alınması, dilin kökeni ve gelişimi konusunda daha fazla anlayış sağlamaktadır.

Türkiye Türkçesinin Yaygınlığı ve Etkisi

Türkiye Türkçesi, Türk yazı dilleri ailesinin en yaygın konuşulan dilidir. Türkiye sınırları içinde olduğu gibi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde resmi bir dil olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, Kosova'da Türk nüfusun yoğun olduğu bazı yerel yönetimlerde, Arnavutça ve diğer dillerle birlikte resmi bir dil olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Türk kültürünün ve dilinin çeşitli coğrafyalarda etkileşimde bulunduğunu gösterir.

Balkanlar'da, özellikle Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya ve Romanya'da, Türkçe ana dil olarak konuşulmasına rağmen, bölgesel etkileşimlerden dolayı Türkiye Türkçesi terimi kullanılmaktadır. Ayrıca, göçmen azınlıklar arasında, özellikle Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, İsveç, Norveç ve diğer Avrupa ülkelerinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avustralya'da Türkçe konuşan bir topluluk bulunmaktadır.

Arap ülkelerinden Suriye ve Irak'ta da Türkçe konuşulmaktadır. Türkiye Türkçesi, aynı zamanda Rusya Federasyonu'nda ve diğer Türk cumhuriyetlerinde, özellikle az nüfuslu küçük Ahıska Türkleri topluluklarında da duyulur. Ahıska Türkleri, Sovyetler Birliği döneminde pasaportlarında 'Türk' olarak belirtilen tek Türk topluluğu olmuştur.

Bu çeşitlilik, Türkiye Türkçesi'nin kültürel ve coğrafi olarak geniş bir etki alanına sahip olduğunu gösterir, aynı zamanda dilin sürekli etkileşim içinde olduğunu ve farklı topluluklar arasında köprü işlevi gördüğünü vurgular. Türkiye Türkçesi, coğrafi özelliklere bağlı olarak genellikle Anadolu Türkçesi ve Rumeli Türkçesi olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Anadolu Türkçesi, yine coğrafi ölçütlere göre farklı alt kolları içerir ve bu da dilin bölgesel çeşitliliğini yansıtarak ağızlara ayrılmasını sağlar.

- Anadolu Türkçesi:** Anadolu Türkçesi, coğrafi özelliklerine göre ağızlara ayrılarak farklı alt gruplara sahiptir. Bu alt gruplar, dilin konuşulduğu bölgenin karakteristik özelliklerini ve lehçelerini yansıtarak çeşitlilik gösterir.
 - Batı Anadolu Türkçesi:** Batı Anadolu bölgesinde konuşulan Türkçe lehçelerini içerir.
 - Orta Anadolu Türkçesi:** Orta Anadolu'nun dil özelliklerini taşıyan bir alt grup.
 - Ege Türkçesi:** Ege bölgesine özgü dil karakteristiklerini içerir.
 - Karadeniz Türkçesi:** Karadeniz bölgesine özgü ağızları ve dil yapısını kapsar.
 - Doğu Anadolu Türkçesi:** Doğu Anadolu bölgesinde konuşulan Türkçe lehçelerini içerir.
- Rumeli Türkçesi:** Rumeli Türkçesi, genellikle Batı Trakya, Makedonya, Kosova ve diğer Balkan bölgelerinde konuşulan Türkçe'yi kapsar.

Bu coğrafi ayrımlar, Türkiye Türkçesi içindeki dil çeşitliliğini ve farklı bölgelerdeki kültürel etkileşimleri yansıtarak, dilbilim çalışmalarında ve dil araştırmalarında önemli bir rol oynar. Bu bölgelere özgü lehçeler, sözcük dağarcığı ve dil yapısı, Türkiye Türkçesi'nin zengin bir kültürel mirası olarak değerlendirilir. Türkçe, Balkan coğrafyasında devlet dili olarak kullanıldığı dönemde, özellikle söz varlığı üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Türkiye Türkçesi, Balkan dillerinin tamamını, özellikle Boşnakça ve Sırpça gibi dilleri, bazen eylemleri de içine alacak şekilde, temel söz varlığı üzerinde etkilemiştir.

Bu etkileşim, dilin yapısal özelliklerinden tutun da günlük konuşma diline kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkar. Türkçe'nin bu dillerle etkileşimi, söz varlığına olan katkılarıyla öne çıkar. Boşnakça ve Sırpça gibi dillerde Türkçe'den alınan kelimeler, ifadeler ve dil yapıları, dilin zenginleşmesine ve çeşitlenmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, Türkçe'nin etkisi sadece söz varlığıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda dil bilgisi yapıları, deyimler ve atasözleri gibi dilin derin katmanlarını da etkilemiştir. Bu etkileşim, dilin tarihî ve kültürel zenginliğini yansıtan bir özelliği temsil eder, aynı zamanda dilbilimciler ve kültür araştırmacıları için önemli bir inceleme konusudur.